

HENGELLISTEN KANSANSÄVELMIEMME SYNTYVAIHEISTA.

Kansamme hengelliset sävelmät löytyivät, kuten tiedetään, kesällä 1890, kun Mikael Nybergin kanssa kerätessäni kansansävelmiä Keski-Suomessa jouduimme Viitasaaren pappilassa tapaamaan sinne tilapäisesti matkustaneen 80-vuotiaan suntio Wilénin Uudeltakirkolta (Turun lääniä) ja hänen tyttärensä, opettajan Laitilasta. Silloin muistiinpanemistamme n. 100 sävelmästä julkaisimme n. 40 seuraavaksi jouluksi nimellä »Kansan Lahja Kirkolle»; tämä julkaisu herätti suurta huomiota sekä musiikillisissa että kirkollisissa piireissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran johdolla jatkettiin sitten keräystä, kunnes Lounais-Suomesta, Pohjanmaalta, Savosta ja Laatokan Karjalasta yhteensä kertyi n. 1000 sävelmää, jotka Seura julkaisi »Suomen kansan sävelmiä» nimisen kokoelmansa I osana (1898—1900). Sillä välin olin tehnyt matkoja Saksan kirjastoihin ja Pohjois-Ruotsin maaseudulle saadakseni selville hengellisten kansansävelmiemme alkuperän, ja näin kokoamani aineiston pohjalla julkaisin 1899 yliopistollisen väitöskirjani, joka saksankielisenä sisältyy Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirjaan XVI, 1: »Über die Art und Entstehung der geistlichen Volksmelodien in Finnland».

Tutkimuksieni lähtökohtana oli se seikka, että hengellisten kansansävelmiemme sanat sisältyivät suurimmaksi osaksi kokoelmaan »Siionin Virret», joka 1790 julkaistiin suomennoksena ruotsinkielisestä, 1743 painetusta »Sions Sångers» nimisestä

laulukirjasta. Tähän sisältyvistä virsistä taas osa on saksankielisistä ruotsinnettu, esim. 7 kreivi Zinzendorfin runoilemaa. Toinen Suomessa 1790 painettu kokoelma »Halullisten Sieluin Hengelliset Laulut», jota tavallisesti nimitetään »Pikku Siioniksi», koska se alkujaan sisälsi vain 26 laulua, on pääasiallisesti suomalaista alkuperää (Antti Achreniuksen ym.). Siinä on mukana myös pari virttä »Isosta Siionista» sekä Ruotsissa 1717 julkaisusta kokoelmasta »Mose och Lambsens Visor».

Kaikki nämä kokoelmat on painettu ilman nuotteja, joten virsien sävelmät, sikäli kuin niitä ulkopuolelta kirkollisten koraalien on kulkeutunut Saksasta Ruotsiin ja edelleen Suomeen, ovat levinneet vain korvakuulon varassa ja siten joutuneet samanlaatuisten muutosten alaiseksi kuin kaikki kansanlaulu yleensä. Sitäpaitsi on havaittavissa, että mikäli voidaan todeta jonkin sävelmän kokemia muunteluja, nämä ovat muutaneet koko tyyliänsä aina sitä vanhemman ajan mukaiseksi, mitä kauemmas sävelmä on kulkenut alkukehdostaan. Jo tämä tyylin muuttuminen saattaa suomalaisen sävelmistämme omintakeiseksi, huolimatta tieteellisesti todettavasta vieraasta alkuperästä. Mutta sitäpaitsi ovat useat sävelmät Suomessakin eri seuduilla ja eri yksilöjen suussa saaneet varsin omalaatuisia muunnoksia, joiden taiteellinen itsenäisyys on kieltämätön.

Erikoisimmin tämä yksilöllisyys esiintyy Lounais-Suomessa, missä onkin hengellisen sävelaineksemme suomalainen kehto, kuten itse herätysliikkeenkin, joka Isonvihan kauhujen jälkeen vänkeudesta palaavien sotilaitten virittämänä levisi koko Ruotsin valtakunnassa. Tein kerran matkan Lounais-Suomeen siinä tarkoituksessa, että saisin muistiinpannuksi sellaisten virsien sävelmiä, joihin ei miltään paikkakunnalta siihen asti ollut sävelmiä löydetty. Tapaamani veisaajat ihmettelivät, miten osasin kysellä juuri niitä virsiä, joita he vähiten tunsivat.

Olipa Porissa eräskin iällinen nainen, joka ei halunnut näyttää tietämättömyyttään ja suoralta kädeltä tekaisi sävelmät, toisen toisensa perästä. Huomasin kuitenkin, että ne olivat kaikki saman koraalin mukaelmia, taitavasti sommiteltuja aina kunkin virren eri metriluokan mukaisesti. Ymmärtämättömyydessäni syrjäytin nämä sävelmät, kun arvelin, ettei niillä voinut olla arvoa kansan todella käyttämien joukossa. Myöhemmin ka-duin tätä laiminlyöntiäni, sillä nämä sävelmät olivat kuitenkin mitä elävin todiste siitä, millaisella tekniikalla kansan suussa sävelmät sovelletaan erimetrisiin virsiin, milloin ei satuta tuntemaan näiden varsinaista sävelmää.

Siirrymme havaintoesimerkkeihin sävelmistömme eri lajeista. Niitä on pääasiallisesti kolme: koraalitoisinnot, maallisten sävelmien muunnokset sekä itsenäiset hengelliset sävelmät.

1. K o r a a l i t o i s i n n o t.

Vanhat kirkkokoraalimme ovat pääasiallisesti 1500-luvun saksalaisia (ja ranskalaisia) uskonpuhdistusvirsiensä sävelmiä tai 1600-luvun saksalaisia ja ruotsalaisia. Urkujen ja painettujen nuottikirjojen puutteessa ne levisivät enimmäkseen korvakuulolta ja muuttuivat jo kirkollisessa käytössä, kansan suussa tietenkään sitäkin enemmän, mutta niiden tyyli pysyi jotenkin samana, kun ne itsessään jo kuuluivat vanhemman ajan tyylipiiriin. Koska kuitenkin useissa suomalaisissa toisinoissa esiintyy itsenäisiä piirteitä ja myös luonteenomaista virren sanojen huomioimista sävelmän siirtyessä virrestä toiseen, esitämme tässä eräitä esimerkkejä tämänlaisista ilmiöistä.

Tunnetusta hugenottikoraalista (nyk. kor.-kirja 236) on meillä savolainen toisinto (»Suomen kansan sävelmiä» I. »Hengellisiä sävelmiä»: 11, a), joka kaunein ja tunnelmallisin kään-
tein

eroaa alkuperäisestä, turvautuen myös luonteenomaisiin lomasäveleihin eli niekkuihin saadakse (vanhan virsikirjan) ylistysvirren sävyn elävästi esille. Lounaissuomalaisessa toisinnossa (11, e) on 1. säkeen alkuun sovellettu päätössäkeen loppu, jonka sävelkulku laskeutuu huippusävelestä alas perussävelelle, päinvastoin kuin alkuperäisessä, ja siten luonteenomaisesti kuvastaa herätysvirren (Siionin Virret 4) alkusanoja »Unestas herää». Pohjalainen toisinto (11, c) kuuluu virteen, jonka säeluku on alkuperäistä runsaampi (neljän 10—11-tavuisen säkeen asemesta viisi ynnä 4-tavuinen päätössäe). Veisaaaja on täten johtuvasta pulmasta selviytynyt vuorottelemalla kahta ensimmäistä säettä (a b a b a c). Tällöin esisäe esiintyy ensin alkuperäisen muotonsa mukaisena, mutta kertauksissaan edellämaitun toisinnon (11, e) tapaisena; sitäpaitsi on sen ensimmäisessä kertauksessa eriävä rytmilopuke, johtuen siitä, että runosäkeistön säeryhmitys on toinen kuin veisaaajan muodostama melodinen (tavuja 11, 11, 10, 11, 11, 4). Kokonaistunnelma on siten melkoisen risteilevän sävyinen, vastaten sanojenkin sisällystä »Nyt hyvin on, kun jouduin heränneeksi». Toinen savolainen toisinto (11, f) kuuluu samanrakenteiseen virteen, jonka päätössäe on kertauksella tehostettu (»Siis valvokaat!«); melodinen kulku on siinä luonteenomaisesti kääntynyt ylöspäin, suuntautuen perussävelen oktaaviin molempina kertoina. Sitäpaitsi on esisäe jo alun pitäen äsken mainitun muunnetun toisintomuodon mukainen (sanat: »Oi herätkäät»). Vihdoin esiintyy eräässä pohjalaisessa toisinnossa (11, h) jo alkusäkeen alussa oktaavia kiertävä sävelkulku, tehostaen sanoja »Nyt hyvin on»; ja päätössäe palaa yhtäläiseen sävelkulkuun. Tämä toisinto on eräin muutoksin sovellettu virsikirjamme virteen 359 (Virsisävelmistö 359, a).

Syvällistä virren sanojen luonnehtimista havaitsemme myös saksalaisen Neumarkin v. 1657 säveltämän koraalin (kor. 176)

toisinoissa. Jo pohjalainen toisinto (37, a), joka muuten vain vähän poikkeaa alkuperäisestä, on kuitenkin muuttanut 5. säkeen lopukkeeseen rinnakkaisperussävelestä omalle (mollin) huippusävelelle, tehostaen kärsimysvirren ajatusta (Siionin V. 146). Savolaisessa toisinnossa (37, b) on sitäpaitsi sävelmän yleisrytmi muuttunut kolmivaihtoiseksi, herkästi tunnelmoiden virren sanoja »Mun sydämeni oven päälle Kolkutat» (Siionin V. 189). Eurajokelaisessa toisinnossa taas on 2. (ja 4.) säkeen lopuke siirtynyt aliselle huippusävelelle, esisäkeitten tavoin, joten koko 4-säkeisryhmän sävy käy erittäin tummaksi (sanat: »Ah, aika on jo ajatella sun sielus autuutt', ihminen»). Vastakohtaksi viimeinen säepari nousee yliselle huippusävelelle asti, luonnehtien vaativaa kehoitusta »Jeesus huutaa valvomaan». Tämä tavaton sävelmän päätös on täysin yksilöllinen (»Tennin» eli »Stenin faarin»).

Ihanasta ruotsalaisperäisestä pitkäperjantaikoraalista (kor. 47) syntyneet lounaissuomalaiset toisinnot ovat enimmäkseen alkuperäistä heikommat (44, a—d), kuvastaen kansanomaiseman hengellisyyden naiivisuuden puolta. Erikoista mielenkiintoa herättää vain eräs toisinto (44, e), jossa 6-säkeisen koraalin sävelmä on saatu punoutumaan 14-säkeiseen virteen (Halullisten siel. 92). Huolimatta sävelaiheitten yhtämittäisestä keräytymisestä kokonaisuus tehoaa elävän ja herkkäsävyisen, miltei ekstaattisen improvisoinnin tavoin (sanat: »Rakkain Jeesu, Jeesu rakas!»).

Hasslerin alkujaan maalliseen lemmentauluun säveltämä ja sittemmin moneen virteen käytetty koraali 59 on kansamme suussa saanut useita erikoistoisintoja, toinen toistaan kauniimpia. Lähinnä alkuperäisen mukaisia ovat raumalainen ja pohjalainen toisinto (83, a ja b), joissa vain fryyginen päätöslopuke on vaihtunut peruspäätteiseksi ja 5. ja 7. lopuke (alk.

duurin perus- ja mollin terä-) on saatettu yhdenmukaisiksi (toisen tai toisen). Nämä toisinnot ovat ilmeisiä heikennyksiä. Mutta sitä omaperäisempiä ovat toiset: karjalaiset (83, d ja e), joissa sävelmä on taitavasti lyhentynyt 7-säkeiseksi »Ahdas ja kaita on taivaan tie», taikka eri puolelta maatamme kerätyt (83, f—h) 10-säkeiseksi laajentuneet (sanat: »Oi maailma sä kamala»), sekä vihdoinkin näihin samoihin sanoihin kuuluva lounaissuomalainen, Kalannin Kodialasta eräältä valkohapsiselta pariskunnalta muistiinpanemani, herkkäilmeisyydessään ainutlaatuinen toisinto (83, i), jonka yhteys alkuperäiseen on todettavissa vain edellämainittujen välittävien muunnosten avulla. Hieman viimeisteltyä (välitaitteen kolme yhtäläistä säettä saatettu erilopukkeisiksi) tämä sävelmä on otettu v. 1923 julkaistuun Virsikirjalisäysehdotuksen koraalikirjaan (288); samoin äsken mainitut »Ahdas ja kaita on taivaan tie» (188) ja »Oi maailma sä kamala» (187).

Omituisia muunnoksia on kansan suussa saanut tunnettu kaunis ruotsalaisperäinen koraali 53, »Jeesus, elon', autuuteni». Sovellettuna samanmetriseen lauluun »Jeesus meilt' ei muuta etsi» (Halull. siel. 75) se on pohjalaisessa toisinnossa (96, b) muuttunut sikäli, että 2. (sekä 4. ja 8.) säe on siirtynyt perussävelen oktaavin kohdalta oktaavia alemmas, paitsi muita, vähäisempiä muutoksia. Savolaisessa toisinnossa (96, a) nuo oktaavisäkeet ovat jääneet paikoilleen, ja 5., 6. ja 7. säe esiintyvät miltei kokonaan alkuperäisen mukaisina, mutta 1. (sekä 3.) säe on muuttunut aivan omalaatuisiksi ja koko sävelmälle niin itsenäistä leimaa antavaksi, että kun mainitut koraalin mukaiset välisäkeet on vaihdettu erinäisistä toisunnoista johdettuihin, kokonaisuus on voinut esiintyä ehjäsävyisenä uusiin sanoihin tunnelmallisesti sopeutuvana säveltuotteena (Lis. ehd. 152). Tämä erikoissävyinen alkusäe tavataan siirrettynä 5.

säkeeseen eräässä kuopiolaisessa (ruotsinkielisessä) toisinnossa, jonka sanat ovat yhtä säettä lyhyemmät (96, c). Alkusäe on tässä taas edellisiin nähden erilainen, ja näin muodostunut kokonaisuus on vähäisin muutoksin säilynyt H. Klemetin muistiinpanemassa kuortanelaisessa toisinnossa, josta se sitten on sovellettu virsikirjamme virteen 372 (sanat: »Auta, oi Jeesus») ja sellaisena veisataan kaikissa kirkoissamme. Tämä seikka ei kuitenkaan ehkäise äskenmainitun toisintomuodon itsenäistä tehoa täysin erisävyisten sanojensa yhteydessä (myös hitaampana ja hiljaisempana).

Koraalitoisoinnoista viimeisinä mainitsemme Philipp Nicolain säveltämästä koraalista 14 johtuneet. Ne ovat kaikki lounais-suomalaisia. Lähinnä koraalin sävelkulkua on raumalainen (119, a), jonka sanat ovat Antti Achreniuksen suomennosta Nicolain saksalaisista (käännös on uskollisempi, tunnelmallisempi ja voimakkaampi kuin virsikirjamme 521), »Nyt herätäkää ja tielle tulkaat» (Halull. siel. 5). Myös sävelmä on alkupe- räistä notkeampi ja ilmeikkäämpi (kor. 578). Mutta aivan oma- laatuinen on Laitilan Untamalasta Heinikkalan Kustaa-faarilta saatu toisinto (119, c). Kun sen olin häneltä merkinnyt nuot- teihin, halusin tietää, olinko varmasti onnistunut, ja pyysin saada sen laulaa hänen kuultensa. Hän vakuuttikin, että juuri niin hän oli sen laulanut nuoruudessaan (1830-luvulla). Kuiten- kin hän oli sen laulanut Mikael Nybergille joitakin vuosia var- hemmin hieman eriävästi (119, d) eikä niin täysin klassillisen eheässä muodossa kuin nyt. Itse hän myöhemmin eräälle toiselle henkilölle kertoi tuumineensa laulutarjouksestani, että »et snää sit vaa os laolat nii ko mnää», lisäten sitten: »ja tieräks, ko se laolo niin haaskan kaunesti». Hän siis joka tapauksessa hyväksyi tämän viimeisen muistiinpanon sävelasun, joka hieman vielä hiottuna on otettu Lisäysehdotuksen koraalikirjaan (283).

Omaperäisyytensä tämä toisinto saa siitä, että 2. (sekä 5.) säe esiintyy jo 1. (sekä 4.) säkeen kohdalla ja taas omalla paikallaan uudelleen, mutta 3. (sekä 6.) säe siirtyy kvinttiä ylemmäs alkuperäisestä, päätyen huippusävelelle (perussävelen asemesta). Kun tämä sävelkulku uudistuu myös päätössäkeessä, muuttuu sävelmän kokonaisuus miksolyydiseksi ja erikoisen jännittävän voimaperäiseksi. En liene ilman aihetta valinnut tätä sävelmää »Voittajat»-oratorioni joka osassa uusiutuvaksi valta-aiheeksi.

2. Maallisten sävelmäin muunnokset.

Maallisista sävelmistä johtuneet toisinnot on enimmäkseen (yli 9/10) muistiinpantu Lounais-Suomesta, ja ne ovat epäilemättä varsin myöhäiseltä ajalta peräisin. Kiintoisaa on havaita, millä keinovaroilla toisinnot ainakin osittain ovat muuttuneet sävyltään hengellisen luonteisiksi. Niinpä laulusta »Minun kultani kaunis on, hän on kuin aurankukka» on saatu sävelmämuunnos arkkivirrelle »Älä pelkää, huutelempi Isä laumallensa» (124). Jotenkin alkuperäisen mukaisia ovat 2. ja 4. säe, jota vastoin 1. säkeessä ilme on herkistetty doorisen sekstin avulla ja 3. säkeessä saatettu hartaammaksi alentamalla 1. iskuala 2. iskualan kaltaiseksi. Samaten on laulusta »Yksin istun ja lauleskelen» lainattu sävelmä saanut 1. säkeeseensä doorisen sekstin, jotapaitsi 2. ja 3. säkeen lopukkeet ovat ilmeeltään terästyneet ja päätössäkeen hempeä molliseksti kokonaan poistunut (125, »Te vastuudesta syntyneet Jumalan lapset, Taisielkaat tääll' Herran viinimäess'»). Tunnettu koululaulu »Sua, lähde kaunis, katselen» on menettänyt sävelmänsä edellisen säeparin, ja jälkimmäinen kertautuu yhä uudelleen, täyttäen 6-säkeisen säkeistön (133) ja hyvin soveltuen virren sanojen

ekstaattiseen sävyyn («Oi ihanata asuntoo, joss' Jumal' itse on»).

Kautta maamme tunnettu on Kreetta Haapasalon »Mun kanteleeni kauniimmin Taivaassa kerran soi», jonka sain muis-tiinpanna hänen suustaan v. 1886 Varkauden tehdasalueella, missä hän silloin vietti vanhuuden päiviään. Sävelmä on hen-gelliseksi yksinkertaistamalla jalostettu muunnos laulusta »Minä seison korkealla vuorella» (134, a). Vertailun vuoksi merkit-semme tähän sävelmien yhteiset sävelet, jättämällä eriävät pisteitten tai sulkeitten varaan (ja sävelkertaukset kokonaan pois):

1. säe:

f a c d c . . b a

f a c d b c a (f g)

2. säe:

c f e d c

(ab)c f e d c

3. säe:

c f (e) d c b a

c f . . d c b a (g)

4. säe:

(c f) a c b g f

a (b) c (d) b (a) g f

Kreetta Haapasalon sävelmän arvo ja omintakeisuus on ilmei-nen myös vertaamalla sitä toisiin saman sävelmän muunnoksiin (134, b ja c), joissa alkuperäinen maallinen tunnesävy on jäänyt sillensä.

3. I t s e n ä i s e t s ä v e l m ä t .

Itsenäisillä hengellisillä sävelmillä tarkoitamme niitä, jotka eivät ole johdettavissa koraaleista eivätkä maallisista lauluista. Enin osa niistä on saksalais- tai ruotsalaisperäisiä ja alkuperäis-sessä muodossaan 1700-luvun hempeäsävyistä tyyliä. Mutta Suomessa sävelmät ovat useimmiten niin omalaatuisiksi muut-tuneet, että niitä täydellä syyllä on pidettävä kansalliseen sävel-

mistöömme, jopa sen parhaimmiston kuuluvana. Esitämme tässä tärkeimmät niistä.

Karjalainen sävelmä 184 (Halull. siel. 92) virteen »Rakkain Jeesus» esiintyy alkuperäisenä Freylinghausenin 1704 julkaisemassa laajassa Saksan pietistien laulukirjassa »Geistreiches Gesangbuch» (299 »Liebster Jesu»). Sen ruotsinnos sisältyy »Mose och Lamsens visor» kokoelman liitteeksi nidotussa »Evangeliske Läro- och Böne-Psalmer» (siv. 296), mutta ilman sävelmää, jonka johdolla olisi mahdollista havaita sen ehkä välittämää yhteyttä saksalaisen ja suomalaisen sävelmän kesken. Semmoisinaan ei näissä ole mitään yhtäläisyyttä. Suomalaista sävelmää on yritetty lyhennellen soveltaa virsikirjan virteen 451 (kor. 568).

Savolainen sävelmä 180, c (Halull. siel. 9) »Tulkaat tänn', kuin työtä teette» sekä sen toisinnot, lounaissuomalainen 180, l (Halull. siel. 77) »Surkiat ajat meill' ovat totta» ja karjalainen 180, n (Halull. siel. 53) »Ylös te Siionin lapset riemull'», (Lisäys-ehd. 134, 284 ja 4), ovat valaisevana esimerkkinä siitä, miten samasta alkujuuresta voi kehkeytyä useampia sävyiltään ja teholtaan itsenäisiä muunnoksia. Näiden kolmen laulun sanoissa on kussakin viittaus neljänteen samanmetriseen lauluun (Halull. siel. 87 »Iloitkaa Jumalan lapset»), jossa taas viitataan vastaavaan ruotsinkieliseen »Upp Guds barn och er nu gläder» (Mose och Lamsens visor, siv. 250). Alkuperäinen saksalainen on Freylinghausenin jo mainitussa kokoelmassa (541), ja sen kuivahko sävelmä on jotenkin muuttamatta otettu v. 1892 julkaistuun »Siionin Kanteleen Sävelistöön», mutta vain tämän 7. ja 8. säkeessä sävelkulku muistuttaa vastaavaa suomalaista. Välittävä ruotsalainen muoto puuttuu.

Lounaissuomalainen monitoisintoinen sävelmä 174, a—f (Halull. siel. 28 »Eloon ijäiseen» sekä Abraham Achreniuksen

v. 1769 julk. »Siionin Juhlavirsien» juhannusvirsi »Koitto ylhäältä») on laajan ja viehättävän melodiikkansa tähden erikoisen mielenkiintoinen. Yhteenvedo eri toisoinnoista on Lisäys-ehdotuksessa (99). Abr. Achreniuksen omakätisessä elämäkerassa (käsikirjoituksena Helsingin yliopiston kirjastossa) on edellisen virren alkuperäinen ruotsinkielinen muoto »Jesu, hjälp min själ» (siv. 116), johon painetussa suomennoksessa (Achreniuksen itse sepittämässä) viitataan. Edempänä siinä esiintyy vielä kaksi samanmetristä virttä »Hör, du verd förhärd» (siv. 248) ja »Christi smäleks saft» (siv. 255). Nämä kolme virttä mainitaan runoiluksi v. 1739 ja 26. heinäk. 1740 varhain aamulla Pietarsaarella sekä v. 1740 Vaasassa; kaikkiin liittyy huomautus sävelmästä seuraavasti: »Under eugelska klockornas ljud», »Under eugliska klockornas vanliga ljudet», »Under eugliska klockornas behageliga ljud och klang». Tästä »evangelisten (?) kellojen suositusta ja miellyttävästä» sävelmästä on saatu sen verran tietoa, että erään merikarvialaisen vanhuksen kertoman mukaan hänen isänsä, joka tätä virttä rakasti, kerran merimiehenä käydessään v. 1838 eräässä saksalaisessa satamakaupungissa oli riemukseen sen kuullut laulettavan »Sisarusten» kirkossa.

Savolainen sävelmä 177, e (ruotsinkieliseen) Siionin virteen 25 »Du nederslagna själ» on muistiinpantu varsin samanlaisena myös Ruotsin Norrlandista ja on siten mitä vakuuttavin todiste tämän virsikokoelman aikaisemmasta yhteisestä käytöstä Pohjanlahden molemmin puolin. Yhteys ei ole voinut kulkeutua Pohjanlahden pohjoispuolitse, sillä ensiksikin on pohjois-Ruotsissa Siionin virsiä käyttävien »vanhaluterilaisten» hengellinen suunta äärimmäisen evankelinen, siis täysin vastakohtainen etelä- ja keski-Pohjanmaan heränneille, ja toiseksi on näiden suuntien liikkuma-alueita erottamassa laaja læstadiolaisen liik-

keen vaikutusala. Yhtymäkohdan on täytynyt sijaita etelämpänä, molempien pääkaupunkien, Turun ja Tukholman vaiheilla, Isonvihan jälkeisenä yhteisenä herätysaikana, minkä jälkeen hengellinen harrastus olojen helpottuessa väistyi näistä sivistyskeskuksista hiljaisen maaseutuväestön piiriin, Suomessa Vakka-Suomen ja Kokemäenlaakson vanhoja perinteitään vaalivain »rukoilevaisten» keskuuteen, mutta Ruotsissa aina Norr-lannin korpimaihin saakka. Tämän jo itsessään kauniin yhteisen sävelmän yllättävä löytö oli erityisen mielenkiintoinen siihen liittyvien toisintojen vuoksi. Näistä on ensinnä mainittava samanmetrinen 177, a »Jos armon olet saan'» (Abr. Achreniuksen Siionin Juhlavirsistä helluntaivirsi, siv. 99). Huomattavimmin siinä on muuttunut ensimmäinen säepari, ja tämän sävelmän alkusäe on nuotilleen sama kuin kuuluisaksi tullessa lounais-suomalaisessa sävelmässä 177, f »Nyt ylös sieluni», jonka täysin erilaisen säkeistorakenteen yhteydessä muukin sävelkulku on saanut uuden, itsenäistyneen muotonsa. Lisäysehdoituksessa esiintyvät molemmat sävelmät (36 ja 294), edellinen alkusäkeesssänsä alkuperäisen kaltaisena. Maitussa Achreniuksen juhla-virressä on viittaus ruotsinkieliseen »Förbida Herren Gud», joka myös esiintyy P. H. Syrénin 1800-luvun alkupuolella julkaisemassa kokoelmassa »Christeliga Sångar» (255), mutta jonka sävelmästä eivät tähän kokoelmaan aikoinaan liitetyt numeronuottikirjatkaan anna selkoa.

Merkillinen on toisintoryhmä 181, a—j, »Kats'! Jumala ja mies Juur' surkiast' ristiss' riippuu» (Halull. siel. 56) eri tahoilta maatumme muistiinpantuine, toisistaan melkoisesti eroavine muunnoksineen. Virressä on viittaus ruotsalaiseen »Jag vördar din försyn», jonka sanoista ja sävelmästä ei ole mitään muuta tietoa. Kuitenkin on todennäköistä, että H. Schwartzbergin käsikirjoitukseen sisältyvä turkulainen sävelmä 181, a lähinnä

edustaa alkuperäistä ruotsalaista, koska se enimmänsä eroaa kaikista muista toisinoista. Näistä taas ehdottomasti ehein on Mikkelin pappilassa rovastin tyttären Maria Sarlinin laulama 181, g, joka on julkaistu kokoelmassa »Kansan Lahja Kirkolle» 1891 ja toisten muunnosten hieman täydentämänä otettu Lisäysehdotukseen (19).

Kauneimpiin kuuluu sävelmä Antti Achreniuksen suomentamaan (alk. saks.) virteen »Oi herätkää te hitaat sielut juuri» (Halull. siel. 6). Siitä on enimmänsä käytännössä kaksi toisilleen läheistä toisintoa, 176, c ja a, edellinen, lapualainen, heränneitten seuroissa, jälkimmäinen, mikkililäinen, moniin piireihin levinneenä Lähetyseuran »Hengellisten Virsien ja Laulujen» mukana, Kaarle Krohnin sepittämin uusin sanoin »Oi miksi nukun». Lisäysehdotukseen ne on otettu toistensa vaihtoehtoina (109 ja 110). Lounaissuomalainen näistä itsenäisesti eriävä toisinto 175, c »Salattu Jumal'» (Halull. siel. 19) on sekin Lisäysehdotuksessa (137). Sävelmän alkuperästä ei ole tietoa.

Antti Achreniuksen runoilema »Nyt, nyt kokoon tulkoon» (Halull. siel. 18) on sävelmältään (179, c) ilmeinen marssi. Sen raumalainen toisinto 179,a onkin erään häämarssisävelmän kaltainen, jonka on muistiin merkinnyt Anjalan kanttori E. Blomqvist (»Suomen kansan sävelmiä» III. Tanssisävelmiä n:o 656). Lisäysehdotukseen otettu sävelmä (113) sisältää eri toisintojen piirteitä.

Vailla kaikkea vierasperäisyyden mahdollisuutta näyttää olevan lounaissuomalainen sävelmä 182, a Antti Achreniuksen sepittämään virteen »Oi armo ja rakkaus suur'» (Halull. siel. 13). Se sopeutuu mitä herkimmin kauniisiin sanoihinsa. Olisiko se ehkä itse runoilijan säveltämä tai jonkun hänen läheisen hengenheimolaisensa? Sävelmän muut toisinnot eivät ole yhtä hervät.

mutta joitakin piirteitä niistä on yhdistetty siihen muodosteluun, jona se esiintyy Lisäysehdotuksessa (214).

Sydämellisen herkkä sävelmä on myös 168, b (Mikkelistä) »Kriste Jeesu ainoo» (Halull. siel. 66). Sitä on yritetty soveltaa virsikirjan virteenkin (265, b). Sen pohjalainen toisinto (168, a) ei ole yhtä ehyttöhoinen. Mainitsimme jo edellä mikkeliäisten toisintojen lähteen. Tuntuu siltä, että niistä useitten viimeistely sävy saisi luonnollisen selityksensä veisaajan välittävästä asemasta entisajan pappisperheen jäsenenä, talonpoikaisen heränneen kansan keskuudessa kasvaneena ja vaistollaan sen sävelkieleen juurtuneena. Toisaalta totesimme useitten parhaitten sävelmiemme hioutuneen elämää kokeneitten talonpoikaisten vanhusten tallettamina.

Hengellisten kansansävelmäimme ydinosa, joka otollisella hetkellä on löytynyt ja tarjoutunut todelliseksi kansan anti-meksi sen rakastamalle kirkolle, on siten toisaalta yhteisen kansanhenkemme leimaama, mutta toisaalta myös elävän yksilöllisen innoituksen läpätunkema. Olisikohan liiaksi rohkeaa arvioida samanlaatuisiksi sitäkin työtä, millä koraalikomitea on useita hengellisiä kansansävelmiämme soveltanut erimetrisiin virsikirjamme virsiin, tietoisesti eläytymällä pyrkien jatkamaan ja lopulliseen muotoonsa kiteyttämään kansan suussa vaistomaisesti suoritettua muunnoskehitystä? Ainakin eräitten näin muodostuneitten sävelmien herättämä vastakaiku seurakunnissamme tuntuu oikeuttavan tämän arvioinnin.

Ilmari Krohn.